

## מנחות מג

משה שווערד

### 1. עיין מראה מקומות בסוף דף מב עמוד ב

### 2. איזהו מקומן מסכת מנחות דף מג עמוד א

ואף על פי שאמרו אין אדם רשאי למכור טלית מצויצת לעכו"ם וכו' – [1] כתב הנימוק "דה"ה למשכן ולהפקיד אסור אא"כ הוא לפי שעה, [2] וראה בהגהות הרד"ל שדבר זה תלוי בטעמים דלקמן, וכן נקט בביאור הגר"א סי' כ', ועי' ביאור הלכה סי' כ' (ד"ה שמא יתלוה).

### 3. איזהו מקומן מסכת מנחות דף מג עמוד א

רב יהודה אמר שמא יתלוה עמו בדרך ויהרגנו - א"נ שיאכילנו איסור שיסבור שישראל הוא, אלא דנקט החמור שהוא סכנת נפשות - נימוקי יוסף.

### 4. מגן אברהם על או"ח סימן כ

(ג) יתלוה. ובגמ' איתא עוד טעם משום זונה. ופירש"י שיתננה לזונה באתננה ויאמרו ישראל נתנה לה. וזהו פי' המדרש הביא הילקוט לדורתם לדור תם תם מגזל תם מג"ע תם מש"ד והוא פלאי מאי בעי הכא לגבי ציצית לומר שהם תמימים מג' עבירות הללן אלא ע"כ ה"ק שיעשו להם ציצית על כנפי בגדיהם ולא על בגדי עכו"ם וקשה למה באמת לזה אמר לדורתם לדור תם מגזל וג"ע וש"ד אבל העכו"ם חשודין עליהם ואיכא למיחש שמא יתלוה עמו בדרך ויהרגנו או יגזול ממנו או משום זונה:

### 5. שו"ע או"ח סימן ח

(יד) אם פשט טליתו, אפילו היה דעתו לחזור ולהתעטף בו מיד, צריך לברך כשיחזור ויתעטף בו: הגה - וי"א שאין מברכין אם היה דעתו לחזור ולהתעטף בו (אגו' סי' ל"ה). וי"א דוקא כשנשאר עליו טלית קטן, והכי נוהגין (שם) (עיין לקמן סימן כ"ה ס' י"ב):  
(טו) אם נפלה טליתו שלא במתכוין, וחזור ומתעטף, צריך לברך. והוא שנפלה כולה, אבל אם לא נפלה כולה, אע"פ שנפלה רובה, אינו צריך לברך:

### • ביאור הלכה על או"ח סימן ח

אם פשט טליתו וכו' צריך לברך וכו' - עיין במ"ב במש"כ ועיין לעיל בסקל"א דהיינו דמוכח שם מהמ"א דאם בשעת הברכה היה דעתו שיפשטנו ויחזור וילבשנו לכ"ע אין צריך לחזור ולברך וזהו לענ"ד העצה היעוצה שיוכל לצאת בזה כל הדיעות שיכוין בשעת ברכה שאם יצטרך לפשטו שיחזור וילבשנו ועיין בש"ת:

### • ערוך השולחן סימן ח - אות כא

אבל רבינו הרמ"א כתב דיש אומרים שאין מברכין אם היה דעתו לחזור ולהתעטף בו. ויש אומרים דווקא כשנשאר עליו טלית קטן, והכי נוהגין. עד כאן לשונו. וכבר טרחו רבים בזה, דאיזה סברא הוא לחלק בין כשנשאר עליו טלית קטן או לא נשאר? ומה ענין טלית קטן לפשיטת הגדול? ופירשו בכונתו דהכי קאמר, דאם מפורש היה בדעתו ללובשו מיד בכל ענין - אינו צריך לחזור ולברך. ואם היה בדעתו שלא ללובשו מיד, ואחר כך נמלך ללובשו בכל ענין - צריך לחזור ולברך. אך אם פשט סתם בלא כוונה כלל, אז אם נשאר עליו טלית קטן - הוה כדעתו ללובשו מיד, ואינו צריך לברך. ובלא נשאר עליו טלית קטן - הוה כדעתו שלא ללובשו מיד, וצריך לחזור ולברך (זהו כוונת הב"ח והמגן אברהם סעיף קטן י"ט). ולענין דינא, ספק ברכות להקל. ובכל ענין אינו צריך לברך כשלוּבשו מיד, אפילו לא נשאר עליו טלית קטן (ט"ז סוף סעיף קטן י"ג), ואפילו בסתמא. וכן המנהג הפשוט, ואין לשנות. ושינוי מקום לא הוי הפסק, כיון שלבש אותו טלית עצמו:

## 6. רש"י על מנחות דף מג/א

ומאי שנא מצפרא - לברוך כשהוא עומד ומתעטף בה באשמורת קודם היום לגירסיה:

## 7. איזהו מקומן מסכת מנחות דף מג עמוד א

נהי דאישתרי בעידן עבודה בלא עידן עבודה לא אישתרי:

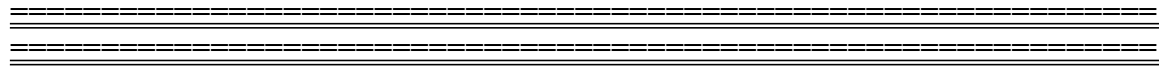
א] גדר 'עידן עבודה': בשו"ת בית הלוי (ח"א סי' א. ד.) הוכיח דהך 'עידן עבודה' אינו רק שעה שעובד ממש אלא בזמן עבודה קאמר, וגם בשעת שהייתו מעט קודם עבודה ולאחריה בהליכתו מעזרה להר הבית לפושטן, דלא ניתנה תורה למלאכי השרת. ולפי דבריו לכאורה יש ליישב מה שהניח בצ"ע בחי' מרן רי"ז הלוי (בקונטרס על יומא עמ' כ"ג) לשון הברייתא ביומא סט. דבגדי כהונה היוצא בהן למדינה אסור, ומשמע דבהר הבית מותר ללבושן, ואי משום איסור כלאים הא לא הותר אלא בעזרה בלבד לצורך עבודה.

ב] עי' בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' ס"ט) שדן מה צריך היתר לכלאים בשעת עבודה הלא מצוות לאו ליהנות ניתנו, וכ"ש כהן המלוכש בבגדים מפני חמה או צינה ופושטן ללבוש בגדי כהונה לכבוד בוראו.

## • תוספות על מנחות דף מ/ב

תכלת אין בה משום כלאים ואפילו בטלית פטורה... והא דאמרינן (לקמן מג.) גבי הכהנים נהי דבעידן עבודה אישתראי שלא בעידן עבודה לא לא דמי כלל דהא כתיב (דברים כב) לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך לומר שבמקום גדילים תלבש שעטנז משמע דכל לבישה שרא רחמנא ועוד דבטלית שעשוי להנאתו חייב הכתוב כלאים אבל בגדי כהונה לא לביש אלא בעידן עבודה ועוד אומר ר"ת דבגדי כהונה נמי שלא בעידן עבודה שרו והכי קאמר נהי דבעידן עבודה אישתראי כלומר המיוחדים לעבודה שלא בעידן עבודה כלומר אותם שאינם מיוחדים לעבודה לא אישתראי וכן מוכח בתוספתא דכלאים דתניא בגדי כהונה ובגדי כהן גדול אין בהם משום כלאים בגדי כ"ג שיצא במדינה חייב במקדש בין לשרת בין שלא לשרת פטור וצ"ע אי לילה דומה למדינה דחייב וי"ל דחייב מדרבנן...

## • עיין מראה מקום #4 מנחות דף ו'



## 8. שו"ע או"ח סימן כד

(א) אם אין אדם לובש טלית בת ארבע כנפות, אינו חייב בציצית. וטוב ונכון להיות כל אדם זהיר ללבוש טלית קטן כל היום, כדי שיזכור המצוה בכל רגע. וע"כ יש בו חמשה קשרים, כנגד ה' חומשי תורה, וארבע כנפים, שבכל צד שיפנה יזכור. ונכון ללבושו על המלבושים. לפחות יזהר שיהיה לבוש ציצית בשעת התפלה:

## • ערוך השולחן סימן ח - אות יז

יש אומרים שעיקר מצות טלית קטן הוא ללבושו על בגדיו, כדי שתמיד יראהו ויזכור המצות. ואין המנהג כן. וגם בשם האר"י ז"ל כתבו דאדרבא שצריך להיות תחת בגדיו (מגן אברהם סעיף קטן י"ג בשם כתבים, וכן הוא בפרי עץ חיים). ויש מי שאומר שאין לתוחבן בהכנפות, מדאמרינן במנחות (מא ב), אין ציצית אלא יוצא. ואינה ראייה כלל דהתם הפירוש על עיקר עשייתה, עיין שם. ומכל מקום אף שמדינא אין זה מעכב, למה נבוש במצות ה'? וכן אותם התוחבים הטלית קטן בהמכנסים - אין דעת חכמים נוחה מהם. אלא אם כן הולך בין השרים ויודע שילעגו עליו, דאז יכול לעשות כן.

## • משנה ברורה על או"ח סימן ח

(כו) יראהו - כמה דכתיב וראיתם אותו וזכרתם וגו' ואותן האנשים המשימין הציצית בהמכנסים שלהם לא די שמעלימין עיניהם ממאי דכתיב וראיתם אותו וזכרתם וגו' עוד מבזין הן את מצות

הש"י ועתידין הן ליתן את הדין ע"ז ומה שאומרינן שהולכים בין הנכרים לזה היה די שישמרו הציצית בתוך הכנף ואלו היה להם איזה דורון ממלך ב"ו שחקוק עליו שם המלך כמה היו מתקשטין בו לפני האנשים תמיד וק"ו בציצית שמרמז על שם ממ"ה הקב"ה וכדלקמן בסימן כ"ד ס"ה כמה מתכבד האדם הנושא שמו עליו ואמרו חז"ל הזהיר במצות ציצית זוכה ורואה פני השכינה ומשמע מן הכתובים דהיהודים שישארו לעת קץ יהיו מצויינים במצוה זו כמה דכתיב ובאו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי וגו' ואמרו חז"ל ע"ז כל הזהיר במצות ציצית זוכה ומשמשין לו שני אלפים ושמונה מאות עבדים וכו':

## 9. שפת אמת על מנחות דף מג/ב

שם בגמ' ראה מצוה זו וזכור מ"א הסמוכה לה ואיזו זו מצות כלאים כו'. י"ל הפי' שידקדק ויסתכל שלא יהא קלא אילן ויעבור על איסור כלאים שלא במקום מצוה. גם י"ל כדמסיים אני ה"א כו' מאמ"צ כו' ודרשו חז"ל שם אני שהבחנתי כו' כגון מי שתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הם כדאי' בב"מ (ס"א ע"ב):

## 10. פרדס יוסף החדש |שלח אות ריב|

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>אך הב"ח לא לומד כך בפ"י דברי הסור וכותב וז"ל: ס"ל לרבינו דטעות סופר הוא, דאין מה שעולה תרי"ג גורם ששקולה כנגד כל המצוות, דאין שום עלוי במלה כשהוא עולה כך וכך וכו' עכ"ד וי"ל, וראה בזה בספר הזכרון אבן ציון (עמ' תשליח) מש"כ הגר"ח סרנא שליט"א.</p> <p>ועי' בתוס' שבת (ל"ב: ד"ה בעון וכו') שהוכיחו מהא דסוטה (י"ד). דראוי לקנות ציצית ע"ש. וכדבריהם כתב הרא"ש (פ"ג דמוע"ק סי' קכ"ז) והוסיף: וכ"ש מצות ציצית שהיא לזכירת כל המצוות שצריך האדם להזהר בה כל שעה וכו' ע"כ. וכ"כ ביים של שלמה (פ"ח דחולין אות נ"ג) ע"ש היטב, וצ"ע שלא הזכירו מכל הנ"ל דמצות ציצית שקולה ככל המצוות וא"כ פשיטא דיש במיוחד להדר ולטרוח בה וצ"ע.</p> | <p>והנה במנחות (מ"ג:) מפורש כן: תניא וראיתם אותו וזכרתם וגו' שקולה מצוה זו כנגד כל המצוות כולן ע"כ. וברמב"ם (פ"ג מהל' ציצית הלכה י"ב) הביא הדברים.</p> <p>וכרש"י במנחות כתב דהא דשקולה ציצית כנגד כל המצוות הוא מדכתיב "את כל מצות", ועוד דציצית בגי' ת"ר וח' חוטין וכו' (וזה כדברי רש"י כאן פסוק ל"ט). והנה דבר מענין, דבטור (אור"ח סי' כ"ד) מביא וז"ל: גדולה מצות ציצית ששקולה כנגד כל המצוות דכתיב וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה', ציצית עולה ת"ר וה' חוטין וכו' ע"כ. וכתב בב"י דלפי דברי רש"י הנ"ל צריך לתקן ולהוסיף באמצע דברי הסור: ועוד, וכוונתו כדברי רש"י הנ"ל,</p> |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

## 11. דעת זקנים על במדבר פרק טו פסוק לב

(לב) ויהיו בני ישראל במדבר - אמרו רבו' ז"ל אלמלי שמרו ישראל שבת שניה לא שלטה בהן כל אומה ולשון ומנא להו שזה היה בשבת שניה מדכתיב ויהיו וימצאו דתכף להויה שנצטוו במצות שבת מצאו מקושש. ומנא לן דמקושש זה צלפחד מדכתי' מקושש עצים ביום השבת עצי"ם עם ב' דביו"ם עולה בגימטריא צלפחד ולמה נסמכה פרשת מקושש לפרשת ציצית לפי שבשעה שחלל המקושש את השבת אמר משה לפני הקב"ה רבון העולמים כתוב בתפילין למען תהיה תורת ה' בפניך וצוית שלא לנשאם בשבת היה זה נושאן היה נזכר ולא חלל את השבת אמר הקב"ה הריני קובע ומצוה להם מצוה אחת שעל ידה יהיו נזכרין מן המצוות כמו במצות תפילין ותהיה נוהגת בשבת וזו היא מצות ציצית:

## 12. בן יהוידע על מנחות דף מג/ב

ועליהם אמר דוד שבע ביום הללתיך. [1] הנה רש"י ז"ל פירש ארבע בציצית. והקשה מהרש"א ז"ל קושיא חזקה, בשלמא יד וראש דתפילין אין מעכבין זה את זה, לכך חשיב להו כשתים, אבל הציצית ד' כנפות מעכבין זה את זה ומצוה אחת הן, ויותר תגדל הקושיא הזאת מהא דלקמן [דף מ"ד]. דאמר מי שאינו מניח תפילין עובר בשמונה עשה, ושאינו מניח ציצית עובר בחמשה עשה, ועיין פירוש רש"י ז"ל דחשיב בתפילין כל פרשה בפני עצמה ובציצית כל ד' כנפות מצוה אחת. [2] ונ"ל כס"ד מגין השבע הוא כד, דאמרו בגמרא מקום יש בראש להניח בו ב' תפילין, ומפורש בזה דאלו ב' תפילין אחת כסדר רש"י ואחת כסדר רבנו תם, ותרומתו צריכי, ולא משום ספיקא מנחי להו, וכן מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל, נמצא מימות משה רבנו ע"ה היו מניחים ב' זוגות והם ב' מצות שאין מעכבין זו את זו, ויד וראש הרי ארבע מצות שאין מעכבין זו את זו, ובציצית יש ב' מצות ח' תכלת וא' לבן שאין מעכבין זו את זו, הרי ששה מצות, ועם מוזהר נעשו שבע:

• **ערוך השולחן סימן לד - אות ו**

אל יפלא בעיניך דכיון שתפילין של רש"י פסול לרבינו תם, ושל רבינו תם פסול לרש"י, ואם כן איך אפשר שגאוני עולם וחסידי הדורות וכלל ישראל בכמה זמנים לא יקיימו מצות תפילין, וברכתן היתה לבטלה חס ושלום? ולכן אף שבחיבורים מן דינים והלכות אינו ראוי לכתוב דברים הנאמרים בלחישת, והנסתרות לה' אלהינו, ובפרט שבעונותינו אין אתנו שום ידיעה מזה; מכל מקום כדי שלא יפלא בעיניך נבאר מעט מהרבה, כפי הבנתינו בסייעתא דשמיא ...

• **ערוך השולחן סימן לד - אות ט**

... ונמצא דלפי זה שניהם אמת לפי כוונת התורה. אלא דבזמן הזה יותר נכון כרש"י, מפני הטעמים שאמרנו.

**13. איזהו מקומן מסכת מנחות דף מג עמוד ב**

[ב] מצות מילה היא בקיום המעשה או בתוצאה? בבית הלוי (ח"ב סי' מ"ז) חקר האם מצות מילה היא שיהא נימול ונמשכת על האדם כל ימי חייו, או שתיכף אחר המילה נגמרה מעשה המצוה, עי"ש שתלה זאת בפלוגתת הרמב"ם והטור. ובשו"ת פרי יצחק (ח"ב סי' ל') הביא ראיה מדוד המלך דנתיישבה דעתו כשנזכר במילה וע"כ הוא במה שגם עתה מקיים מצות מילה, יעו"ש בזה. וראיה זו כתב כבר בשו"ת מהר"ח או"ז סי' קפ"ג.

• **ספר נזר הקודש - זבחים קן**

**ונראה** דהנה ביסוד מצוה דמילה שתיים מצינו, א. מצד עצמותה, ב. מצד איכותה, ביאור הדברים כי מלבד עצם המצוה במצות מילה, עוד יש בזה מצד המכשיר, כי ע"י מצות מילה יוכשר האדם לקבל עול תורה ומצות, ומצינו אשר לפעמים באה המצוה רק בתור מכשיר גרידא, כמו הא דגר הבא להתגייר ולא גר בלא מילה, והמילה אצלו הוי רק בתורת מכשיר גרידא, דהרי ליתא הכא בתור מצוה כיון דאינו מצוה למול, כמו שאינו מצוה להתגייר, נמצא דהמילה אינה אלא בתורת מכשיר, — ולפי"ז גם בבת ישראל שנו"ד בקדושת ישראל, והמילה היא בתורת מצוה מצד עצמותה, מ"מ ע"כ יש בה גם מצד המכשיר, — דע"כ פעולת המכשיר להיכן הלכה, — ובה שכתבנו יבואר לנכון הקושיא שכתבנו בהמשנה דכריתות, דחשיב מילה רק למ"ע, והיינו משום דבמצות מילה יש בה שתי מצות, מצד עצמותה, וגם מצד איכותה, שהוא כח המכשיר שיש בה לקבלת עול תורה ומצות, וזהו ענין ברית האמור במילה, היינו כח המכשיר, שע"י הוא אגוד ומקושר לשמירת הדת, ואמרה תורה לשמור את הדתקשרות,

דהיינו שסיבת המילה הוא סיבת ההתקשרות, — והשמירה לא על העצמותה נאמרה רק ע"י איכותה שהוא כח המכשיר שיש בזה, — והיינו דהשמירה נאמרה על תוצאות המכשיר, ולא על פעולת המכשיר.

**14. שו"ע או"ח סימן כא**

(ג) מותר ליכנס בציצית לבית הכסא: הגה - וכ"ש לשכב בהן, דשרי. ויש שכתבו שנהגו שלא לשכב בטלית שיש בו ציצית, גם שלא ליתנו לכובס א"י לכבס, והכל שלא יהיו מצות בזוויות עליו. אך נוהגים להקל לשכב בהם (כל בן):

### 15. מגן אברהם על או"ת סימן כא (ב)

שלא לשכב. והרב"י כתב אנו לא שמענו מי שהקפיד ע"ז מעולם. ובכתבי האר"י כתוב על פי הסוד שיש לשכב בלילה בטלית קטן ומביא מהאי דאמרי' פ"ד דמנחות כיון שראה דוד עצמו ערום בבית המרחץ אמר אוי לי שאני ערום מן המצות וקשה למה לא אמר כן בלילה שהיה ג"כ ערום אלא ע"כ שהיה שוכב בטלית קטן ע"כ ודבריו דברי קבלה נקבל אבל לדין יש תשובה די"ל דבלילה עכ"פ היה לו מזוזה בפתחו משא"כ במרחץ וכ"מ בגמ' דאמרינן בגמרא ת"ר חביבין ישראל שסיבבן הקב"ה במצות תפילין וציצית ומזוזה ועליהם אמר דוד שבע ביום הללתיך ובשעה שנכנס דוד לבה"מ וראה עצמו ערום וכו' משמע שהיה ערום מכולם אף ממזוזה כנ"ל (") ועס' י"ח:א

### 16. יד בנימין

שם נגמ', שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע. לכאוף קשה למה הוצרך להאריך ולומר שהתכלת דומה לים וים לרקיע הו"ל צקצקה שהתכלת דומה לרקיע דהא הכל יודעין לצע מראה הרקיע.

וג"ל דלזה כוון רש"י ליישג צמס"כ לפרש דומה לים שנעשה צו נסים לישראל ללכאוף מה רצה צוה/אלה כוונתו דלכך הזכיר שהתכלת דומה לים היינו דצוה לחוד צמה שדומה לים הוא ג"כ מעלה צפני עזמו שזכור הניסים שעשה הקב"ה לישראל צים וק"ל, וראיתי שכוונתי צוה לדעת הצ"ק, אכן שו"ר רש"י סוטה י"ז שמפרש צע"א, ועיני"ש צ"תוס' שאנך".

### 17. שפת אמת מסכת מנחות דף מג עמוד ב

שם שהתכלת דומה לים פרש"י שנעשו בו נסים לישראל כנראה דס"ל לרש"י שהתכלת דומה ממש לרקיע א"כ למה תלינהו בש"ס חד בחבירו ע"כ לזכור כל אלו ג"כ אבל פשוט נראה שהכל רק דומה לדומה תכלת לים וים לרקיע אבל תכלת לרקיע לא וכן כולם:

### 18. ספר דרש משה [במדבר]

ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת [טו לח]. לכאורה תמוה מה שבחר ה' בתכלת משום שדומה לים וים לרקיע ועוד הרבה דמיונות עד שמגיע לכסא הכבוד [חולין פט א], ומאי טעמא לא צוה ה' לעשות הצבע הדומה יותר לכסא הכבוד. וצריך לומר שהוא להורות שצריך ללכת במדרגות מדרגות עד שמגיע לכסא הכבוד ולא ברגע אחד בלא עמל ויגיעה, כי מה שבא בעמל ויגיעה יודע יותר מהכרה דברגע אחד ונדבק בו יותר לבל לזוז מזה לעולם. והוא אולי הטעם שבגאולה העתידה נאמר [ישעיה נב יב] כי לא בחפזון תצאו.

19. רש"י על מנחות דף מג/ב  
חותם - היו עושים לבהמה ולעבד כשקונין אותן לשם סימן עבדות:

• רש"י על שבת דף נז/ב

אי כבלא דעבדא תנן - חותם שעושים לעבד בכסותו, לסימן הוכחה שהוא עבד, ובהוא קתני מתניתין דשפחה לא תצא בו:

REFLECTIONS OF THE RAV VOLUME II .20

*The Symbolism of Blue and White / 27*

the daytime azure sky or the nighttime sky, which is navy blue or black? Both hues are equally inspirational in moving the psalmist to religious wonderment and ecstasy. "The heavens declare the glory of the Lord, and the expanse of the sky shows His handiwork; day following day [the rising and setting sun] brings expressions of praise, and night following night [the moon and the stars] reveals [His] wisdom" (Ps. 19:2-3).<sup>9</sup>

Maimonides was of the opinion that *tekhelet* is the color of the midday firmament seen in a cloudless sky, namely, azure (sky blue) (Hil. Tzitzit 2:1).<sup>10</sup> This color is suggested by the Talmud, which symbolically related the color of *tekhelet* to the Throne of Glory and to sapphire blue.<sup>5</sup> Thereby, *tekhelet* reminds us of Him who occupies the Throne.

Rashi, however, wrote that *tekhelet* resembles the sky when it darkens, *hamashḥir l'et erev* (Num. 15:41),<sup>11</sup> close to sunset or after nightfall (navy blue or black). He relates the color to the tenth plague, *makat beḥorot*, which was inflicted upon the Egyptians at the time of the exodus of the Israelites. The word *tekhelet* resembles the Aramaic word *tikhla*, which means "be-reavement," referring to the mass deaths of the tenth plague, which took place at night when the sky was dark. *Tekhelet*, according to Rashi, "resembles the sky when it darkens at eventide."

How are *tekhelet* and *tzitzit* related to the exodus? When the Israelites resided in Egypt, they wore an insignia which designated their vassal status. The Talmud called it *kavla d'avda*, which Rashi explains is "a seal worn by a slave on his garment to identify him as a slave" (Shab. 57b).<sup>12</sup> Upon achieving their freedom on the night of the exodus, they defiantly removed these seals. In exchange, they were to wear a new seal, *tzitzit* with *tekhelet*, indicating that henceforth they were to serve God, their new Master. "For unto Me the children of Israel are slaves; they are My slaves [they are to serve Me], whom I brought forth from the land of Egypt. I am the Lord your God" (Lev. 25:55).<sup>13</sup> Our Sages added: "'unto Me they are slaves,' no longer are they slaves to their fellow man" (B. Kam. 116b).

28 / *Man of Faith in the Modern World*

This explains the inclusion of the verse referring to the exodus, *Yetziat Mitzrayim*, in the chapter which deals with the *mitzvah* of *tzitzit* (Num. 15:41).

The Or Haḥayyim (1696-1743) states this explicitly: "The *tzitzit* testify that the Israelites are God's slaves. When you look upon them, you will remember all the Lord's commandments. You will become aware that you are not free to do whatever you wish, but in all matters to act as a slave who is aware of his Master's authority."<sup>14</sup> In leaving Egypt, the Jews exchanged a human master for a Divine Master, an oppressive, exploitive, and degrading service for a morally exalting and spiritually privileged service of the Lord. The Egyptian *kavla d'avda* was replaced by *tzitzit*.

The Zohar offers a mystical interpretation of the color of the *tzitzit*. "*Tekhelet* suggests *Din*, the Divine attribute of strict justice; the white fringes suggest *Raḥamim*, the Divine attribute of compassion."<sup>15</sup> Even as the *tzitzit* alert us to our *mitzvah* obligations, we are informed that our failures will be judged by the attribute of *Din*, strict accountability (*tekhelet*) but tempered by an abundance of *Raḥamim* (white). This interpretation would accord with Rashi's view that *tekhelet* was dark blue or black and is reminiscent of the punitive judgment of *makat beḥorot* (the tenth plague). Maimonides' *tekhelet*, however, is clear and unthreatening and, together with the white threads, suggests the attributes of compassion and forgiveness.

## 21. תוספות על מנחות דף מג/ב

שואל מעמך. [1] פ' ר"ת דהוי מלא [2] ויש מאה אותיות בפסוק [3] וי"מ דמה עולה בא"ת ב"ש מאה [4] ובקונטרס פירש אל תקרי מה אלא מאה כלומר שחייב ק' ברכות [5] וי"מ כדי להשלים מאה באותיותיה וכי קרית מאה הרי כולן:

## 22. יד בנימין

שם בגמ', חייב אדם לזרך מאה זרקות בכל יום שנאמר ועתה ישראל "מה" וגו'. נ"צ עי' בטור ס' מ"ו זשס רב נטרונאי וז"ל "דעה" תיקן מאה זרקות דכתיב (שמואל ב' כ"ג) הוקס על "על" בגימטרי' מאה כי בכל יום היו מתים ק' נפשות מישראל ולא היו יודעין על מה עד שחקר והצין זרקה"ק ותיקן להם לישראל ק' זרקות" כו'. נ"צ ומאי דמיייתי כאן בגמ' מקרא דועתה ישראל מה וגו' ז"ל דאסמכיה דוד אהאי קרא, והנה מספר המאה זרקות כזר מנואר זצ"י שס, וכן יעוי' במשנ"ז ס"ק י"ד.

## 23. איזהו מקומן מסכת מנחות דף מג עמוד ב

שעשאני ישראל - בשולי הדף ציינו דבתוספתא איתא "שלא עשני גוי" וכ"כ הטור בסי' מ"ו, והקשה אמאי לא מברכינן "שעשאני ישראל", וכתב דיש מתרצין על דרך מאמר רז"ל "נוח לאדם שלא נברא משנברא". וכך יכוין: מי יתן שלא עשאני ועכשיו שעשאני אברך שלא עשני גוי וכו'. אולם יעוי' ש שהב"ח עצמו מישב באופ"א, והט"ז (סי' מו. ד.) הקשה עליו ותרין באופ"א, וע"ע שם במג"א ס"ק ט'.

- שאלו פעם את הרב שך למה אומרים "שלא עשני גוי" ולא אומרים "שעשני יהודי"? ענה הרב ואמר, "הקב"ה עושה שלא תהיה גוי אבל אתה עושה שתהיה יהודי"!  
זכות הבחירה ניתנה לאדם לבחור בין הטוב והרע, נולדת יהודי אבל הבחירה היא שלך אם להתנהג כמו יהודי או להתנהג כמו גוי.

## 24. דף על הדף מסכת בבא קמא דף פח עמוד א

בגמ': מה לאשה שכן אינה ראוי למילה תאמר בעבד שהוא ראוי למילה. במגן אברהם (סי' מ"ו סק"ט) הביא מהב"ח, דכמו דמבואר שם (בסעיף ה') שאם בירך "זוקף כפופים" לפני "מתיר אסורים", שוב לא יברך "מתיר אסורים" שבכלל מאתים - דהיינו זוקף כפופים, מנה - דהיינו מתיר אסורים, ה"נ אם קדם וברך "שלא עשני אשה" שוב לא יברך "שלא עשני עבד" שהרי אשה עדיפה מעבד, ובכלל מאתים מנה.  
והקשה ע"ז הגרעק"א בהגהותיו שהרי הכא בסוגיין מבואר שיש מעלה בעבד דליתא באשה, לגבי מצות מילה דאיתי' בעבד וליתי' באשה, וא"כ אין עבד בכלל אשה, דהרי הוא עדיף מינה לענין מילה, וא"כ אמאי לא יברך "שלא עשני עבד" גם אחרי שכבר בירך "שלא עשני אשה".  
עיי' עוד בהגהות הגרע"א יו"ד (סי' רס"ז סק"א) שמדייק מדברי השולחן ערוך והרמב"ם דאין על העבד עצמו שום חיוב למול א"ע, והחיוב הוא רק על האדון למול אותו, שכמו שהאשה פטורה ממילה אף ממילת בנה, כן העבד פטור לגמרי ממילה. [ולפ"ז לכאן מיושב השגת הגרעק"א הנ"ל על המגן אברהם, דאין שום מעלה בהעבד עצמו יותר מאשה, וכל המעלה שמבואר כאן שהוא ראוי למילה, היינו שהוא חפצא של מצוה של האדון, אבל בעבד עצמו אין זו מעלה]. ובדעת התוס' כאן מתלבט הגרעק"א אי סוברים כמו הרמב"ם, או שסוברים שישנו חיוב על העבד עצמו, עיי' שם בדבריו.

#### א. מהר"ל חדושי אגדות על מנחות דף מג/ב

חביבין ישראל וכו'. פי' כי המצוה האחת שהוא מצות תפילין הם על הנשמה, שהרי האדם מניח תפילין על המוח ששם הנשמה, וכנגד הלב ששם רוח חיים. ומצות ציצית הם לגוף של אדם שהרי הטלית הוא לגופו של אדם. והבית הוא ממונו של אדם והם (של זה) [שלשה] דברים הכתובים בתורה ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך היינו בכל יצרך שבגופך ובכל נפשך היא הנשמה ובכל מאודך היא הממון ואז נאמר עליו והחוט המשולש וגומר:

#### ב. קרן אורה על מסכת מנחות דף מג/ב

מה נשתנה תכלת מכל צבעונים שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע כו'. ובירושלמי איתא וים דומה לעשבים ועשבים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד יכוין כי הצבע הזה יביא את האדם להתבוננות מלכותו ית' בכל משלה והן ברואי הארץ היינו עשבים בכללם והים אשר הוא חלק המים והרקיע כולם אין אחד להם הכל נשפע מכסא כבוד מלכותו ית' זכרו לנצח נצחים וראיה זו מביא לידי זכירה להיות פחד אלקים לנגד עיניו וה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד:

#### ג. משך חכמה על במדבר פרק טו פסוק לט

**כוונת מצות ציצית לדעתי כך**, דוה ידוע, הבורא יתברך בהכמתו המתאחדת עמו ברא מציאות ראויה לו, היא תעיד על שלמותו וחכמתו ומציאותו המחויבת והקודמת, אולם העולם השפל ברא ספוגי, וזה כי הניח אותה לבעל הבחירה, וכמאמר הכתוב (תהלים קטו, טז) והארץ נתן לבני אדם, שהוא ישרים בריאתה ויפיק אותה לענין נשגב ונעלה, וזהו בהכרח א"ת אלא באברהם (בראשית רבה יב-יח), ואם האדם מיישר דרכו ושומר פקודת הבורא יתברך אז הטבע כלי חפץ אצל ההשגחה, ותתפשט כחותיה לאין גבול, וכמו שמצאנו בשני דשמעון בן שטח (תענית כג וע') רש"י חולין קיט: שהיו עושים כשני כליות כו', וכן ברבוי דעובד אדום (שמואל ב' ו, יא ועיין ברכות סג סע"ב), ועושר של שלמה וכיו"ב, וזה שאמרו (חגיגה יב) מאי ש-די שאמר לעולמו די, והיינו, שדי ורב הכנות הכין ועשה והזמין לעולמו, שהם יוכלו להוציא הבריאה אל שלמותה באופן הטבעי ג"כ, אם ישמרו דרכי ד' לאופן נשגב ואופן יותר נעלה, עד כי יצא מגדר הטבע לענין אלקי, וזהו שאמר ר' עקיבא במדרש תמורה (מובא בילקוט תזריע וביום השמיני) על מצות מילה, מעשי הקב"ה נאים או מעשי בו"ד, והשיב מעשי בו"ד, כמו גלוסקה יפה יותר או חטים, ולכן גם מצות מילה רצה הקב"ה להניח לאדם שיהי' לו במה להתגדר גם בגופו, ולכן ברא מותרות בבריאה, והאדם יבוא וימול בשר ערלתו, ובזה יחתום להיות עבד לה'...

והנה הבריאה בכלל מצאנו להכתוב שמכנה האצילות הראשונה בשם מלבוש, וזה עטה אור כשלמה (תהלים קד, ב) וכן מצאנו במדרש (בראשית רבה ג-ד) נתעטף הקב"ה כו'. והוא כי כמו המלבוש חוצץ ומכסה האדם, אשר לא יראה האדם ובשרו רק לבושו, כן להבדיל כביכול, אם כי באמת אין חוצץ ואין מבדיל, וכמאמר הכתוב (נחמיה ט, ו) אתה הוא ד' לבדך, ומפרש אימתי אתה לבדך, אתה עשית השמים והארץ כו', אף לאחר עשייתך שמים וארץ ג"כ יאות לומר כי הבורא יתברך לבדו הוא, וכמו שהיה קודם בריאת העולם, וכבר האריכו בזה הרבה לכן אקצר, אבל לעין המוחש, השפל, אשר כל יוכל להשיג שום רוחני ומכש"כ כבודו יתברך, הבריאה היא כמו מעטה להמאציל עד כי איש בער לא ידע (תהלים צב, ז) ונבל יחשוב בלבו אין כו' (תהלים יד), ולכן נקרא כללות הבריאה בשם בגד, ולפי הקדמתנו קודם, כי הבריאה עדיין לא נגמרה, והניח הבורא יתברך להבחירה, שהוא ישרים אותה והוא יוציאנה לשלמותה...

ולכן העיר הבורא אותנו במצות ציצית, ולהורות כי המציאות היא בגד שמשני צדדיו יש עדיין חוטין שעדיין לא נארגו, ולכן צריך גידיל וענף (מנחות לט: מ"ב), והיינו להורות, שגם בפעולות שהאדם יעשה בבחירתו בחיים ובטוב ולהלך בדרכי ד' גם בזה עזר ממרום תסעדהו, וכמאמרם (קדושין ל:) אלמלא הקב"ה עזרו וכו', וגם בזה יאה נארג קצת מהש"ת ומסיועו האלקי להתעורר לבוא לטהר, ואתה בן אדם הכן לבבך לבלי לכת אחרי העין והלב, ולתת רסן בעד התאוות החומריות ולדבק בהש"ת, ובכל דבר מחלקי הבריאה יעשה מצוה מקשרת אותך להש"ת, וכמאמרם בתו"כ (פ' צו קפה) אין לך דבר שאין בו מצוה למקום, ובוה יפיקו ברכה כל מעינות הטבע עפ"י ההשגחה האלקית לבלי די, ותצא הבריאה לשלמותה האמיתית כפי כוונת הש"ת, ואתה בן אדם אם תארוג את הבריאה תעשה שותף להש"ת במעשה בראשית, וכמאמרם (שבת י) כל הדן דין אמת כו', וזהו שאמרו סנהדרין צ"ט כל העוסק בתורה לשמה כו' כאילו בנה פלטרין של מעלה ושל מטה שנאמר לנטוע שמים וליסד ארץ כו'... ובוא אחי וראה מאמרם בחגיגה (חגיגה יב) היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי וגער בו הקב"ה והעמידו, היינו, שהניח זה להאדם הבחירה, שהוא ישרים אותה והוא יעשה ויבנה פלטרין של מעלה ושל מטה. ולכן בא הרמז במצות ציצית ג"כ באופן זה כשתי פקעיות של שתי, ויש בזה עוד דרושים עמוקים, ואכ"מ. ודו"ק היטב.

#### ד. שער הכוונות - דרושי ציצית דרוש ד

ידע כי ב' מיני ציציו' הם התכלת והלבן ר"ל כי בזמן שב"ה קיים היה חוט תכלת עם הלבן ובזמן"ז לא יש כי אם לבן...